

СЕКЦІЯ 6 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 332.142:338.46

Богуш Л.Г.

*кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України*

СТРАТЕГІЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ДОНБАСУ

У статті досліджені нагальні проблеми функціонування соціальної сфери Донецьчини, Луганщини та регіонів, які приймають внутрішньо переміщених осіб з цих областей; визначені пріоритети, першочергові заходи і стратегічні перспективи соціально-економічного розвитку регіонів (постраждалих від бойових дій і залучених до розміщення внутрішніх переселенців) у контексті оптимізації їх потенціалу в сфері соціального захисту та дотримання стандартів якості життєдіяльності, визначених потребами гармонічного й ефективного функціонування в межах вітчизняної суспільно-економічної системи.

Ключові слова: соціогуманітарний потенціал, соціальна інфраструктура, якість життєдіяльності, стратегія соціально-економічного розвитку, регіон.

Богуш Л.Г. СТРАТЕГИЯ СТАБИЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В РЕГИОНАХ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМ ДОНБАСА

В статье исследованы насущные проблемы функционирования социальной сферы Донецщины, Луганщины и регионов, принимающих внутренне перемещенных лиц из этих областей; определены приоритеты, первоочередные меры и стратегические перспективы социально-экономического развития регионов (пострадавших от боевых действий и привлеченных к размещению внутренних переселенцев) в контексте оптимизации их потенциала в сфере социальной защиты и соблюдения стандартов качества жизнедеятельности, определенных потребностями гармонического и эффективного функционирования в рамках отечественной общественно-экономической системы.

Ключевые слова: социогуманитарный потенциал, социальная инфраструктура, качество жизнедеятельности, стратегия социально-экономического развития, регион.

Bogush L.G. STRATEGY FOR STABILIZATION OF SOCIO-ECONOMIC SITUATION IN THE REGIONS OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF DONBAS CHALLENGES

The article examines the pressing problems in the functioning of the social sphere of Donetsk, Lugansk regions and regions accepting internally displaced persons from these areas; defines priorities, urgent measures and strategic perspectives of socio-economic development of the regions (affected by the hostilities and involved to placing internally displaced persons) in the context of optimizing their potential in the field of social protection and requirements of standards of quality of life, that are defined by the needs of harmonious and effective functioning in the framework of national socio-economic system.

Keywords: socio-humanitarian potential, social infrastructure, quality of life, strategy of socio-economic development, region.

Постановка проблеми. Наслідки окупації та бойових дій на території східних областей мають потужний вплив на реалії і перспективи соціально-економічного розвитку всієї України, зумовлюючи:

– значні втрати людських, природних, матеріальних ресурсів (у тому числі доходів суб'єктів господарювання і бюджету), а також здобутих позицій ланок спеціалізації східних регіонів та України загалом на внутрішньому і зовнішньому ринках товарів і послуг;

– необхідність перерозподілу в авральному режимі обмежених коштів бюджету, добродійних організацій, запозичень задля вирішення нагальних питань матеріально-технічного постачання й облаштування побуту збройних сил, переселенців і населення в зоні АТО, реалізації невідкладних заходів з відновлення інфраструктури життєзабезпечення (зокрема, комунальної, транспортної) систем розселення Донецьчини та Луганщини, підконтрольних українській владі;

– численні довготривалі негаразди відтворення господарського і соціогуманітарного потенціалу, підтримання сукупності компонентів національної без-

пеки України (включно із технологічними та екологічними).

Висвітлені реалії та загрози мають знайти адекватне відображення в стратегії соціально-економічного розвитку України, зокрема, в її частинах, пов'язаних із: соціальним забезпеченням вразливих і пільгових категорій населення; оптимізацією середовища і якості його життєдіяльності у відповідності із стандартами та гарантіями; створенням умов продуктивної зайнятості, підприємницької та громадянської самореалізації. Невід'ємним компонентом ефективної стратегії стабілізації соціально-економічної ситуації є регулювання територіальних диспропорцій завдяки:

– застосуванню програмно-цільового методу розв'язання проблем, найнагальніших у контексті дотримання законодавчо гарантованого рівня життя населення та довготривалих орієнтирів національної безпеки;

– збереженню, нарощуванню та реалізації потенціалу зростання в господарстві, сферах зайнятості та соціального забезпечення проблемних регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічну основу розробки стратегії пом'якшення й подолання соціально-економічних негараздів і загроз, зумовлених окупацією та бойовими діями на сході України, визначення пріоритетів та орієнтирів поточного і перспективного розвитку регіональних підсистем соціуму та національної економіки складають численні праці з питань підвищення ефективності системного управління сукупністю суспільних процесів у проблемних і депресивних регіонах, задіяння стимулів їх саморозвитку [1-10], диверсифікації сфери зайнятості, збалансування попиту і пропозиції на ринку праці [11-17], вдосконалення організаційно-економічних засад задоволення суспільно необхідних потреб населення [1; 6; 18], розв'язання гострих проблем оптимізації стартових можливостей і соціального захисту [16-21].

Фахівці довели залежність результатів стимулювання потенціалу зростання й перспектив усталення суспільно-економічного розвитку проблемних регіонів та національної соціально-економічної системи загалом від швидкого реагування на нагальні проблеми забезпечення життєдіяльності населення депресивних територій, комплексної реалізації чинних гарантій у сфері відтворення людського капіталу і трудових ресурсів, а також від конкурентоспроможності зайнятих і суб'єктів господарювання, яка в свою чергу пов'язана насамперед з територіальними умовами формування і реалізації їх трудового, професійно-кваліфікаційного, підприємницького, інноваційного потенціалу.

Постановка завдання. Зважаючи на проблематику суспільно-політичної дестабілізації на сході та її впливу на життєдіяльність України загалом, цілі статті полягають в:

- оцінці поточної ситуації в соціальній сфері Донецької, Луганщини та регіонів, які приймають внутрішньо переміщених осіб з цих областей;

- визначенні пріоритетів, першочергових заходів і стратегічних перспектив соціально-економічного розвитку регіонів (постраждалих від бойових дій і залучених до розміщення внутрішніх переселенців) у контексті оптимізації їх потенціалу в сфері соціального захисту та дотримання стандартів якості життєдіяльності, визначених потребами гармонічного й ефективного функціонування в межах вітчизняної суспільно-економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом проблеми, зумовлені суспільно-політичною нестабільністю й бойовими діями на території Донецької та Луганської областей, стосуються понад 6,55 млн. жителів України. В зоні проведення АТО, за даними на 8.09.2014 р., залишалось 3,33 млн. осіб [22].

За інформацією Кабінету Міністрів та Міжвідомчого координаційного штабу АТО на середину листопада 2014 р., контингент внутрішньо переміщених осіб, яких було тимчасово розміщено, склав понад 472,6 тис. осіб, з них переселених з району проведення АТО – 95,9% (у тому числі тимчасово переміщених у межах Донецької та Луганської областей налічувалось, відповідно, 68,8 тис. та 30,1 тис. осіб) [23]. За інформацією КМУ на 8.09.2014 р., із загальної кількості внутрішньо переміщених осіб, які були переселені до інших регіонів, 31,7% складають діти, 12,8% – інваліди та особи похилого віку. Найбільше внутрішньо переміщених осіб проживає нині в Донецькій області (27,9% їх сукупного контингенту), м. Києві (10,5%), Запорізькій (8,8%), Дніпропетровській (8,0%), Луганській (7,3%), Харківській

(6,6%), Одеській (5,1%), Полтавській (3,8%), Київській (2,9%) та Львівській областях (2,2%) [22].

Більшість внутрішніх переселенців, вимушено покинувши місце проживання, частина яких зруйнована або пошкоджена, має лише найнеобхідніше, а отже, – потребує притулку, забезпечення харчуванням та іншими товарами першої необхідності, що вимагає додаткового фінансування та комплексу організаційних заходів. Водночас можливості регіонів України щодо розміщення внутрішньо переміщених осіб у стаціонарних приміщеннях та організації їх соціального забезпечення нині практично вичерпані.

Численних руйнувань на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганщини, а також у зоні проведення АТО продовжують зазнавати житловий фонд, інші об'єкти та мережі соціальної інфраструктури. За попередніми даними КМУ станом на 8.09.2014 р., у Донецькій і Луганській областях зруйновано та пошкоджено 4501 житловий будинок (8,7% багатоквартирних житлових будинків Донецької й Луганщини) оціночною вартістю 1230 млн. грн., 4733 об'єкта в межах систем енерго-, водо-, теплопостачання (вартість – 1528 млн. грн.), 217 закладів освіти (6,0% закладів освіти Донбасу; збиток – 103 млн. грн.), 45 – охорони здоров'я (8,1% закладів охорони здоров'я; збиток – 467 млн. грн.), 51 об'єкт культури та спорту (145 млн. грн.), 14 об'єктів торгівлі (8 млн. грн.), 1551 об'єкт інфраструктури транспорту та зв'язку на суму 4342 млн. грн. [22].

Станом на 18.11.2014 р., за даними ІАЦ РНБО, без житла, води, газу та електроенергії залишалось 176 тис. жителів Донбасу [24]. За повідомленнями ЗМІ, лише у жовтні – листопаді 2014 р. у Донецькій області внаслідок бойових дій було знеструмлено від 35 до 38 малих і середніх населених пунктів, де проживає понад 105 тис. осіб.

Загалом із 28 міст та 18 районів Донецької області, за оцінками на 8.09.2014 р., руйнувань зазнали 21 місто, де згідно із статистичною звітністю мешкає 3,39 млн. осіб (92,4% населення усіх міст Донецької області), та 13 районів з населенням 520 тис. осіб (80% усього населення цих районів). У свою чергу із 14 міст та 18 районів Луганської області зазнали руйнувань усі міські поселення з населенням 1,6 млн. осіб та 8 районів (350 тис. осіб, або 55,6% їх населення).

Попри гострий брак фінансування, державні та регіональні органи влади й громадські організації продовжують реалізацію низки заходів щодо: відшкодування збитків особам, які постраждали під час проведення АТО в Донецькій і Луганській областях; поліпшення умов побуту та підвищення рівня соціального захисту контингенту внутрішньо переміщених осіб; надання гуманітарної допомоги, проведення соціальних виплат, відновлення соціальної і виробничої інфраструктури на звільнених територіях Донбасу і в зоні АТО.

За даними Міністерства соціальної політики, станом на 1.10.2014 р. було взято на облік майже 251,4 тис. внутрішньо переміщених осіб, а за призначенням грошової допомоги звернулося 121,4 тис. сімей, з яких допомогу призначено та на суму 20 млн. грн. вже виплачено 94,5 тис. сімей [23].

Вживалися активні заходи щодо збільшення кількості транзитних пунктів та підготовки їх до роботи в осінньо-зимовий період. На вирішення житлових й решти побутових проблем внутрішніх переселенців зі східних регіонів у низці областей України розпочата підготовка будівельних майданчиків для розгортання транзитних містечок, призначених для їх ко-

роткострокового проживання, житловий фонд яких сформують будинки модульного типу, укомплектовані меблями, санітарно-гігієнічним обладнанням, електричними конверторами опалення. Зокрема, за даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, у Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській областях станом на початок листопада 2014 р. вже споруджується 7 таких містечок. Поряд із роботами по збиранню модулів, помітно більшого часу в процесі створення транзитних пунктів короткострокового проживання потребує діяльність з підведення до них інженерних комунікацій (каналізації, водопостачання, електричних мереж), облаштування інфраструктури для збору сміття й дозвілля.

З метою оцінки збитків та масштабів компенсації наслідків бойових дій у рамках АТО на підконтрольних українській владі територіях Донбасу розгорнуто роботу мобільних груп з питань обстеження пошкоджених та зруйнованих об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури. У свою чергу, обґрунтовуючи підстави та обсяги виплати компенсації за руйнування та пошкодження житлового фонду з державного бюджету України, обласні адміністрації східних регіонів продовжують формувати відповідні бази даних із заяв населення. За інформацією Донецької ОДА, оприлюдненою у вересні 2014 р., жителям м. Донецьк для отримання такої компенсації потрібно подати до районної ради заяву, фотодокази та опис пошкоджень і руйнувань житла. Наступним етапом є виїзд комісії райради на місце задля підтвердження наданих заявником відомостей. Далі документи мають бути передані до комісії міськради, рішення якої стане підставою для подальшої виплати компенсації з держбюджету. Заявникам з інших міст та районів рекомендується звертатися безпосередньо до заступників міських голів або голів райдержадміністрацій, які опікуються питаннями сфери ЖКГ [25]. Очікується, що така процедура координації роботи з фіксації пошкоджень і руйнувань житлових будинків буде затверджена у відповідній постанові, наразі узгоджуваній КМУ.

Зимовий період дедалі загострив спектр проблем соціального захисту населення та забезпечення належного функціонування соціальної інфраструктури Донбасу, оскільки більшість працевдатих жителів Донецької і Луганської областей (від 1,1-1,8 млн.) частково або повністю залишаються без роботи та засобів існування [22].

Поряд з численними негативами, зумовленими суспільно-політичною нестабільністю та необхідністю проведення АТО, проблеми розвитку соціальної сфери та її інфраструктури в східних регіонах України значною мірою пов'язані із зволіканням та низькою ефективністю структурної перебудови вітчизняної вугільної промисловості, що з часом дедалі поглиблювали депресивний стан значної частини монофункціональних міст Донбасу. Закриття вугільних підприємств суттєво ускладнило ситуацію в низці середніх та малих міст з монопромисловою економікою (насамперед Торезі, Селідовому, Сніжному, Шахтарську, Стаханові, Вугледарі, Українську, Вуглегірську тощо). У більшості з них приблизно половина мешканців донедавна працювала на вугільних підприємствах або підприємствах супутніх ланок; ще третину населення складали пенсіонери, половина з яких – колишні шахтарі [16].

Згідно із соціологічними опитуваннями, проведеними ще в середині 2000-х рр., населення старопромислових регіонів сходу до найсуттєвіших соціально-економічних проблем включало: бідність (понад

75% опитаних в Луганській області та понад 70 – у Донецькій); незайнятість та відсутність перспектив для молоді (приблизно 80 і 70% відповідно); безробіття (приблизно 60 та 70%); незадовільний стан інфраструктури міст, у тому числі поганий стан шляхів, незадовільну роботу міського транспорту (понад половина респондентів); поганий екологічний стан міст; незадовільне житлово-комунальне забезпечення, а саме перебої з водопостачанням, низьку якість житлового фонду, каналізаційних систем тощо (приблизно 70% опитаних); погане медичне обслуговування (понад 60% респондентів) [16]. Водночас соціологічні опитування засвідчили слабку мотивацію працевдатного населення старопромислових регіонів до перекваліфікації та зміни місця проживання, а у випадку втрати роботи – надання переваги тимчасовій зайнятості за кордоном.

Представники органів державної влади індустріальних регіонів Донбасу до основних проблем реструктуризації їх економіки та врегулювання соціальних питань відносять:

- дефіцит коштів для створення нових робочих місць та постійне зростання їх вартості; непослідовність заходів з реструктуризації економіки монопрофільних поселень і систем розселення;

- незадовільне врахування в процесі диверсифікації економіки особливостей сприйняття населенням її соціально-економічних аспектів її реструктуризації; недостатню ефективність програм перекваліфікації, слабку мотивацію до участі в них економічно активного населення;

- недоліки в регулюванні процесів передачі об'єктів ЖКГ та соціально-культурної сфери, що належали ліквідованим шахтам; занепад ЖКГ, спричинений у тому числі зростанням частки покинутих помешкань та рівня заборгованості в оплаті житлово-комунальних послуг;

- незадовільний стан довкілля.

Підвищення рівня соціального захисту населення та ефективності функціонування соціальної інфраструктури Донбасу в умовах суспільно-економічної нестабільності, необхідності відбудови звільнених територій і подолання наслідків бойових дій у зоні АТО невідкладно потребує:

- відновлення, за попередніми даними на 8.09.2014 р., 961 житлового будинка (орієнтовна вартість заходів – 265 млн. грн.), 3027 об'єктів у межах систем енерго-, водо-, тепlopостачання (1177 млн. грн.), 55 закладів освіти (41 млн. грн.), 9 – охорони здоров'я (52 млн. грн.), 1551 об'єкту інфраструктури транспорту та зв'язку (4342 млн. грн.), 81 адміністративної будівлі (161 млн. грн.) [22];

- узгодження та впровадження методики виплати компенсації за пошкодження житла в зоні проведення АТО на сході України в залежності від масштабу збитків (повного або часткового руйнування), оцінених та підтверджених профільними органами обласних і місцевих держадміністрацій. Розглядаючи це питання, профільні міністерства та представники Уряду в середині листопада 2014 р. обговорювали пропозицію щодо виплати громадянам від 10 до 150 тис. грн. у залежності від ступеня пошкодження житлового об'єкту [26];

- організації виплат компенсації за руйнування та пошкодження житла для 40 тис. осіб (орієнтовна вартість заходу – 500 млн. грн.) [22];

- визначення постановою Уряду щомісячної грошової допомоги громадянам, які переміщуються, у тому числі призначеної для компенсації принаймні частини вартості оренди житла. Проектом, який на-

разі обговорюється, передбачене встановлення допомоги з розрахунку 884 грн. на 1 працездатну особу та 442 грн. – на непрацездатну (члена сім'ї);

- завершення заходів щодо спорудження в найкоротші терміни тимчасового житла (принаймні для 35 тис. переселенців); оснащення цих тимчасових споруд засобами обігріву та опалення, системами електро- й водопостачання, мобільним санітарно-технічним обладнанням;

- підвищення ефективності організаційного забезпечення процесів оптимізації параметрів розвитку соціальної інфраструктури низових систем розселення Донбасу, які підконтрольні українській владі, у рамках проектів і грантів міжнародних організацій. Підкреслюючи важливість та найвищу ефективність оперативного надання саме грошової допомоги, представники ООН, наприклад, на початку листопада 2014 р. заявили про готовність до реалізації третього етапу проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», у рамках якого Донецькій області впродовж 3-х років у порядку співфінансування буде виділено 350 тис. дол. [27].

Стратегія інноваційного розвитку соціальної інфраструктури Донбасу, подолання негативних наслідків бойових дій у зоні АТО для її ланок охоплює взаємодоповнювані магістральні напрями діяльності щодо:

- відновлення засад життєдіяльності та трансформації систем розселення на територіях, підконтрольних українській владі, що прилягають до зони АТО, у відповідності з перспективами їх господарського освоєння та спеціалізації;

- реалізації системних заходів щодо організації побуту та підвищення рівня безпеки життєдіяльності населення, яке залишається проживати в зоні АТО, підконтрольній українським військовим формуванням;

- розробки механізмів належного задоволення базових потреб, працевлаштування та стимулювання продуктивної зайнятості внутрішньо переміщених осіб;

- дотримання екологічної безпеки господарювання в матеріально-побутових і соціально-культурних ланках у контексті збереження якості довкілля та забезпечення прийнятних щодо галузевих стандартів характеристик відповідних товарів і послуг.

Реалізація пріоритетів та інших заходів у межах визначених стратегічних напрямів оптимізації рівня соціального захисту населення Донбасу, а також поліпшення ресурсного забезпечення суспільно необхідних послуг, що гарантуються місцевим жителям і внутрішньо переміщеним особам, на загальнодержавному рівні насамперед вимагає:

- створення консорціуму з відновлення Донбасу в складі представників уряду (у тому числі спеціального урядового органу з питань відновлення Донбасу), донорів, системи ООН, міжнародних фінансових інституцій, організацій громадянського суспільства та приватного сектору;

- запровадження механізму надання адресної допомоги громадянам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення АТО, для покриття витрат на проживання;

- створення матеріально-технічного резерву для забезпечення потреб внутрішніх переселенців;

- передачі місцевим громадам населених пунктів і систем розселення частини повноважень із задоволення суспільно необхідних потреб (у сферах відновлення ЖКГ, поліпшення якості охорони здоров'я, дошкільної і середньої освіти, реалізації творчого по-

тенціалу та громадських ініціатив населення), а також гарантування їх належного ресурсного забезпечення;

- удосконалення та впровадження нормативно-правових засад підвищення громадянської відповідальності в сферах утримання і розвитку ЖКГ (зокрема, через поширення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків і садибної забудови), споживання відповідних послуг, реалізації прав власності на нерухоме майно, соціального забезпечення в межах солідарних гарантій надання суспільно необхідних послуг;

- активної участі профільних урядових структур у розробці міжнародними організаціями стратегічних планів реагування для України, реалізації та координуванні відповідних заходів.

Зважаючи на потреби і практику розв'язання проблем населення проблемних регіонів, найгострішими проблемами контингенту внутрішньо переміщених осіб та населення, яке проживає в зоні АТО, підконтрольній українській владі, слід визнати:

- забезпечення продовольчими товарами нормативної якості, у тому числі на засадах гуманітарної допомоги;

- забезпечення житлом та організацію надання внутрішньо переміщеним особам виплат, призначених для оренди тимчасових помешкань;

- задоволення потреб у суспільно необхідних послугах охорони здоров'я, дошкільної, середньої і професійної освіти, культури та оздоровлення в рамках державного замовлення і соціальних програм, зорієнтованих на цільові групи населення;

- підвищення рівня розгалуження та забезпечення ефективного функціонування інфраструктури швидкої і невідкладної медичної допомоги та мережі аптечних закладів у східних регіонах України;

- задоволення за прийнятними цінами та в межах пільгових механізмів потреб їх населення в медикаментах як першочергової необхідності, так і призначених для лікування хронічних і соціально небезпечних хвороб (інфекційних, обміну речовин, новоутворень тощо);

- опрацювання механізмів підвищення рівня соціальної захищеності (зокрема безпеки побуту) осіб, які залишаються проживати на підконтрольних українським військовим формуванням територіях зони АТО.

Розв'язання та пом'якшення гостроти цих проблем на початковому етапі вимагає:

- розробки механізмів та комплексу заходів оперативного реагування органів державної і регіональної влади, міжнародних організацій на проблеми східних регіонів України на засадах:

- диверсифікації джерел та підвищення рівня фінансового наповнення бюджетних видатків і програм місцевої влади за соціальними зобов'язаннями;

- розробки, узгодження на рівні Кабінету Міністрів та впровадження в регіонах процедур документування, обчислення та виплати компенсації за руйнування житла (повне, часткове з оцінкою ступеня пошкодження житлового об'єкту) внаслідок проведення АТО громадянам, які проживають на звільнених територіях східних регіонів України;

- сприяння розширенню в проблемних регіонах представництва міжнародних організацій (зокрема, відділу з надзвичайних ситуацій, безпеки і поставок управління Верховного комісара ООН у справах біженців) з метою підвищення достовірності збору їх фахівцями інформації на місцях та оперативності реагування на виявлені нагальні потреби;

- надання і реалізації соціальних гарантій із створення належних умов побуту (зокрема, прийнятого рівня комфорту проживання в зимовий період), задоволення життєвих потреб та надання соціальних послуг переселенцям з тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей, а також регіонів проведення АТО на засадах:

- удосконалення процедур роботи з тимчасово переміщеними особами на місцях їх проживання;

- залучення через міжнародні організації та міждержавні договори гуманітарної допомоги, представленої модульним житлом і товарами першої необхідності (електрогенераторами, побутовою, спеціальною технікою, медичним і спортивним обладнанням, меблями, одягом, взуттям тощо), що призначаються для розбудови та забезпечення належної життєвості транзитних містечок тимчасового проживання, а також задоволення інших першочергових потреб внутрішньо переміщених осіб;

- розвитку й нарощування потужності в населених пунктах та системах розселення, де передбачається розташовувати транзитні містечка для внутрішніх переселенців, інженерних мереж (електро-, водопостачання і водовідведення), а також полігонів збору й утилізації побутового сміття;

- оцінки перспектив та впровадження механізмів адаптації в умовах сходу України європейського досвіду вирішення соціальних проблем старопромислових регіонів на засадах [16]:

- удосконалення нормативно-правової бази розв'язання спектру проблем забезпечення продуктивної зайнятості, поліпшення інвестиційної привабливості галузей спеціалізації і сфери обслуговування України та її східних регіонів, розвитку соціальної інфраструктури Донбасу, дотримання гарантованої якості надання суспільно необхідних матеріально-побутових і соціально-культурних послуг його населенню;

- формування привабливого для зарубіжних інвесторів іміджу України та її старопромислових регіонів, впровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності;

- розробки та реалізації довготривалої стратегії (за етапами на термін від 10-15 до 30-40 років) подолання соціально-економічних негативів реструктуризації вугільної галузі, що зокрема передбачає:

- реалізацію комплексу заходів зі створення нових робочих місць та розвитку підприємницьких ініціатив у рамках загальнодержавних програм соціально-економічного розвитку, а також програм розвитку регіонів України і транскордонних регіонів, що фінансуються міжнародними структурами;

- проектне фінансування розвитку в монопрофільних системах розселення малого і середнього підприємництва промислової та обслуговуючої спеціалізації; фінансування об'єднаним приватним і державним капіталом венчурних проектів;

- адміністративне та фінансове стимулювання розвитку інноваційних наукомістких виробництв, а також економічної діяльності в сфері рекреації і туризму на території старопромислових регіонів;

- сприяння самозайнятості населення, а також участі в громадських роботах;

- оптимізацію системи перепідготовки й підвищення рівня кваліфікації економічно активного населення;

- вирішення гострих соціальних проблем завдяки поєднанню приватного та державного фінансування зі створенням тимчасових організаційно-управлінських структур;

- сприяння переселенню жителів Донбасу (зокрема, цільових груп населення – шахтарів, працівників соціально-культурних ланок та їх сімей) із зони проведення АТО та з тимчасово окупованих територій до інших регіонів країни.

Стратегічними завданнями в контексті забезпечення прийнятної якості середовища життєдіяльності населення та інноваційного розвитку соціальної інфраструктури Донбасу є:

- розробка і реалізація довготривалих планів комплексного екобезпечного розвитку територіальних систем розселення, у тому числі за державними пріоритетами розбудови їх господарства та спеціалізації в територіальному поділі праці;

- відновлення в якнайшвидші терміни магістральних та внутрішньоквартальних об'єктів комунального господарства та інженерних мереж електро-, водо-, тепlopостачання і водовідведення;

- вирішення проблеми забезпечення населення житлом, що охоплює:

- відновлення в короткостроковий період рівня житлової забезпеченості, досягнутого на кінець 2013 р.;

- започаткування регіональних програм пільгового житлового будівництва, у тому числі за участю іноземних інвесторів та роботодавців;

- застосування в житловому будівництві енергозберігаючих екобезпечних технологій і матеріалів, у тому числі вироблених у рамках державного замовлення на місцевих підприємствах;

- кардинальне підвищення рівня енерго- і теплозбереження вцілому житлового фонду;

- реалізацію системних заходів зі зниження шкідливого впливу місцевого комунального господарства на природно-антропогенне середовище життєдіяльності;

- оцінка техніко-економічного стану та виробничої спроможності об'єктів і полігонів з утилізації та зберігання промислових і побутових відходів, реалізація заходів з дотримання стандартів їх техногенної безпеки;

- активна розбудова та нарощування у відповідності з галузевими нормативами потужності й матеріально-технічної забезпеченості інфраструктури з надання суспільно необхідних соціально-культурних послуг, у тому числі на засадах:

- відбудови та поживлення процесів поширення поліфункціональних культурно-освітніх закладів (навчально-виховних комплексів, інтегрованих шкіл – бібліотек, клубів – бібліотек, клубів – фізкультурно-спортивних комплексів тощо) як засобу розвитку мережі інфраструктури освіти, культури і мистецтв, фізкультури і спорту в напрямі забезпечення її нормативної доступності в системах розселення;

- формування і розвитку інноваційних форм просторової організації соціальної інфраструктури, покликаних забезпечити економічне витривання обмежених ресурсів бюджету водночас із збереженням прийнятної доступності послуг соціального призначення (госпітальних округів і територіальних медичних об'єднань як форм організації відповідно спеціалізованої та амбулаторно-поліклінічної допомоги; освітніх округів; базової мережі закладів культури);

- цільового посилення матеріально-технічної бази опорних закладів зазначених територіальних округів, об'єднань і мереж, що мають виконувати функції ресурсних і методичних центрів профільної соціокультурної діяльності, з метою досягнення:

- належного рівня керованості та ресурсного постачання підпорядкованих периферійних об'єктів;

- стандартів нормативної часової і транспортної доступності усього спектру закладів освіти, охорони здоров'я, культури в зоні обслуговування;

- прийняття рівня забезпечення населення за місцем проживання ліками і виробами медичного призначення;

- розробки та впровадження регіональних нормативів надання населенню постраждалих систем розселення швидкої і невідкладної медичної допомоги, постачання його навчальною і довідковою літературою, послугами державного теле- і радіомовлення, періодичними виданнями;

- послідовне відновлення та нарощування платоспроможного попиту населення на товари і послуги соціального призначення за рахунок:

- підвищення рівня купівельної спроможності населення, у тому числі в системі заходів з фінансування бюджетного сектору економіки країни, а також розвитку місцевої комерційної і некомерційної діяльності з надання суспільно необхідних і приватних матеріально-побутових і приватних послуг;

- фіскального стимулювання комерційного побутового і торговельного виїзного обслуговування поселень східних регіонів, зокрема тих, що зазнали руйнувань внаслідок бойових дій та перебувають у зоні АТО;

- забезпечення жорсткого контролю за дотриманням якості споживчих товарів і послуг та галузевих норм і стандартів функціонування ланок соціального призначення.

Втрати житлового фонду та комунальної інфраструктури в зоні проведення АТО відносять до найсуттєвіших негативних наслідків бойових дій у східних регіонах, що підживляють перспективи відновлення і розвитку господарства постраждалих систем розселення. Заходи регіонального масштабу в сфері удосконалення організаційно-економічного механізму та практики функціонування ЖКГ Донбасу (у тому числі впровадження інноваційних стимулів його розвитку) охоплюють:

- активізацію робіт із розробки та оновлення містобудівної документації на регіональному і місцевому рівнях (схем планування територій областей, адміністративних районів, генеральних планів населених пунктів тощо);

- поживлення діяльності щодо підвищення рівня забезпеченості населення житлом за допомогою:

- компенсації частини відсоткових ставок іпотечних кредитів комерційних банків, наданих молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам;

- державного пільгового кредитування витрат індивідуальних сільських забудовників на будівництво (реконструкцію) та придбання житла;

- надання пільгових довготермінових кредитів на будівництво або придбання житла працівникам низових і регіональних закладів освіти, охорони здоров'я, культури, спеціалістам, зайнятим у ланках спеціалізації територіальних господарських комплексів, молодим фахівцям, працевлаштованим у державних і комунальних закладах соціального призначення, а також учасникам АТО і їх сім'ям;

- формування житлового фонду соціального призначення;

- розробку і реалізацію територіальних програм модернізації ЖКГ через:

- реконструкцію інженерних мереж, зокрема: систем водопостачання – у напрямі впровадження сучасних технологій очистки води; систем теплопостачання – у напрямі диверсифікації його джерел та скорочення споживання природного газу;

- становлення інноваційної інфраструктури в сфері техніко-технологічної та організаційної модернізації регіональних і локальних житлово-комунальних комплексів;

- впровадження ефективної системи управління житловою і громадською забудовою через стимулювання розвитку мережі недержавних фондів підтримки ОСББ та ЖБК (зокрема, при національних й міжнародних громадських організаціях), покликаних надавати поворотну короткострокову фінансову допомогу на проведення поточних і капітальних ремонтів будівель та інженерних мереж, впровадження енергозберігаючих заходів, виконання робіт із благоустрою (наприклад, із заміни частин інженерних мереж, вікон, дверей у будівлі, часткового або капітального ремонту її цокольної частини, покрівлі тощо), акумулюючи передусім кошти місцевих бюджетів і фандрейзингових компаній – донорів, а також кошти державного бюджету, малого, середнього та великого бізнесу, міжнародних організацій, внески ОСББ (ЖБК).

Висновки з проведеного дослідження. Проблематика функціонування та перспектив розвитку східних регіонів України поєднує чинники і негативи, зумовлені: особливостями соціокультурної та суспільно-політичної ідентичності місцевого населення; тенденціями і недоліками реструктуризації та диверсифікації вітчизняної економіки і ланок її спеціалізації в міжнародному та міжрегіональному поділі праці; соціально-економічними наслідками бойових дій у зоні проведення АТО, а також вимушеної міграції численного контингенту внутрішніх переселенців. Відтак ефективність державної стратегії пом'якшення і подолання проблем, зумовлених вказаними чинниками, ґрунтується на системному підході до розв'язання нагальних проблем соціального захисту й забезпечення середовища життєдіяльності населення на територіях, підконтрольних українській владі, водночас вимагаючи послідовного впровадження пріоритетів регулювання диспропорцій та реалізації переваг регіонального розвитку завдяки стимулюванню потенціалу зростання в господарстві, сферах зайнятості та соціального забезпечення проблемних територій і трансрегіональних соціально-економічних формувань.

Серед питань, що потребують подальшого ґрунтовного вивчення, слід також відмітити проблематику фінансування стратегії збалансування регіональних соціально-економічних пропорцій. До основних джерел ресурсного забезпечення комплексу заходів у межах подолання наслідків бойових дій та окупації регіонів України, а також стратегії інноваційного розвитку середовища життєдіяльності та господарської діяльності (у тому числі в сфері надання суспільно необхідних послуг) на підконтрольних українській владі територіях Донбасу, зокрема, доцільно віднести: видатки державного, регіональних і місцевих бюджетів України в рамках виконання соціальних гарантій; захищену частку видатків державного бюджету та спеціальних фондів на відшкодування збитків від проведення АТО; фінансові, матеріальні та інші ресурси, залучені від міжнародних організацій (зокрема, у межах співпраці з організаційними структурами ПРООН, ЮНІСЕФ, що координують вже розпочаті проекти «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», «Відновлення соціальних послуг та налагодження миру в Донецькій та Луганській областях» тощо), а також через міждержавні договори гуманітарної допомоги; кошти та інші ресурси, надані благодійними структурами та фізичними особами, які займаються доброчинністю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гордей О.Д. Моделі державного регулювання добробуту населення / О.Д. Гордей // *Фінанси України*. – 2003. – № 11. – С. 51-57.
2. Гоффе Н. Социальная составляющая региональной политики на Западе / Н. Гоффе // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2003. – № 4. – С. 63-70.
3. Климов А. Объединение регионов как фактор реабилитации «проблемных» территорий / А. Климов // *Российский экономический журнал*. – 2005. – № 11-12. – С. 35-46.
4. Лексин И.В. Регион как объект анализа и государственного управления / И.В. Лексин, Т.В. Грицюк, А.В. Лексин // *Региональная экономика: теория и практика*. – 2005. – № 4. – С. 20-26.
5. Лексин В.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В.Н. Лексин, А.Н. Швецов. – М.: УРСС, 2003. – 368 с.
6. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки / [за ред. Е.М. Лібанової]. – К.: ІДСД НАН України, 2012. – 320 с.
7. Мартинелли А. Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление / А. Мартинелли // *СОЦИС*. – 2003. – № 1. – С. 16-28.
8. Муравьев Е.И. Совершенствование методологической базы разработки и реализации региональных программ социально-экономического развития / Е.И. Муравьев // *Региональная экономика: теория и практика*. – 2005. – № 4. – С. 40-45.
9. Уманець Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів / Т.В. Уманець // *Економіка і прогнозування*. – 2006. – № 4. – С. 133-145.
10. Шлихтер А. Местное самоуправление в системе федерализма: проблемы России и опыт США / А. Шлихтер // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2002. – № 6. – С. 45-54.
11. Балакірева О.М. Проблеми працевлаштування та міграційні орієнтації молоді / О.М. Балакірева, О.В. Валькована // *Економіка і прогнозування*. – 2006. – № 4. – С. 76-91.
12. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини / О.А. Грішнова. – К.: Знання, 2007. – 559 с.
13. Колот А. Соціально-трудова аспекти забезпечення стійкого розвитку національної економіки / А. Колот, С. Григорович // *Україна: аспекти праці*. – 2006. – № 4. – С. 8-15.
14. Мингалева Ж. Кластеры и формирование структуры региона / Ж. Мингалева, С. Ткачева // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2000. – № 5. – С. 97-102.
15. Петкова Л.О. Кластерна модель галузево-територіальної організації виробництва як передумова його інноваційної активізації / Л.О. Петкова // *Научные труды ДонНТУ*. – Донецк: ДонНТУ, 2004. – С. 97-102. – (Серия: Экономика).
16. Снігова О. Адаптація європейського досвіду вирішення соціальних проблем старопромислових регіонів до умов України [Електронний ресурс] / О. Снігова. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Juni/2.htm>.
17. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферою в Україні: соціальна експертиза / [О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, В.П. Антонюк та ін.]. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2006. – 208 с.
18. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків / [за ред. Е.М. Лібанової]. – К.: ІДСД НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
19. Костин А.В. Знание как основа социального неравенства в информационном обществе [Электронный ресурс] / А.В. Костин // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». Культурология. – 2009. – № 4. – Режим доступа: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/kostin/>.
20. Куценко О.Д. Суспільство нерівних. Класовий аналіз нерівностей в сучасному суспільстві: Спроби західної соціології [Електронний ресурс] / О.Д. Куценко. – Харків: Вид. центр ХНУ ім. В. Каразіна, 2000. – 316 с. – Режим доступу: <http://www.soc.univ.kiev.ua/lib/pub/k/kutsenko/on.pdf>.
21. Чуприна О.О. Соціальна нерівність і бідність в Україні / О.О. Чуприна // *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого*. – 2011. – № 2 (5). – С. 57-66.
22. Першочергові завдання для вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб та відновлення Донбасу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ktmu.gov.ua/document/247598840/Donbas%20UKR_rew.ppt.
23. В уряді запевняють, що всі переселенці з Донбасу проведуть зиму в комфортних умовах [Електронний ресурс]. – 21.11.2014. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/1012487-v-uryadizarevnyayut-scho-vsi-pereselentsi-z-donbasu-provedut-zimu-v-komfortnih-umovah.html>.
24. На Донбасі 176 тисяч жителів залишаються без житла, води, газу та світла / [Електронний ресурс]. – 18.11.2014. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/123910>.
25. У Донецькій ОДА пояснили, як отримати компенсацію за зруйноване житло [Електронний ресурс]. – 12.09.2014. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/business/5412ec55ea6a9/>.
26. Зруйноване житло в зоні АТО українцям обіцяють компенсувати [Електронний ресурс]. – 14.11.2014. – Режим доступу: <http://www.pic.com.ua/zrujnovane-zhytlo-v-zoni-ato-ukrajintsyam-obitsyayut-kompensuvaty.html/2>.
27. ООН виділить Донецькій області 350 тисяч доларів допомоги [Електронний ресурс]. – 11.11.2014. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/123360>.